

Politikai
röpiratok.

112.

112
915

ELMÉLKEDÉS

A

MAGYAR KATONAI NEVELÉS FÖLÖTT

TEKINTETTEL

A LUDOVICÆUMRA.

IRTA

KISS FERENCZ,

VOLT CS. KIR. FŐTIEZT ÉS KÉSŐBBI HONVÉD-ALEZREDES.

Ára 50 krajczár.

A jelen munkának 500 példányban történt kiadásából befolyó tiszta jövedelem a honvédrokhantak háznak létesítését szolgáló adakozások növelésére van szánnva, s annak idején az illető bizottmánynak át fog adatni.

PEST.

NYOMATOTT HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

1869.

2

ELMÉLKEDÉS

A

MAGYAR KATONAI NEVELÉS FÖLÖTT

TEKINTETTEL

A LUDOVICÆUMRA.

IRTA

KISS FERENCZ,

VOLT OS. KIR. FŐTISZT ÉS KÉSŐBBI HONVÉD-ALEZREDES.

PEST.

NYOMATOTT HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

1869.

ELMÉLETI ÉS
TUDOMÁNYOS

MAJNAR KATONA NEVELÉS ÉS
TUDOMÁNYOS

MAJNAR KATONA

DR. BALLÁGI GEZA

PEST

MAJNAR KATONA

1901

„Homo non nascitur, sed fit!“ Ezt tette homlokára Tóth Ágoston igen tisztelt barátom a „magyar katonai nevelésről“ irt érdekes munkájának.

Szerintem az igazsághoz közelebb jutunk, ha a „non“ szócska kihagyásával és a „sed“ szócskának az „et“-tel való felcserélésével adjuk e közmondást.

Jókai valamelyik munkájában azt mondja, hogy az emberi hajlamok és szenvedélyek együtt nyugosznak a csecsemővel bölcsőjében; a melyeket ha fejlesztünk vagy példa és körülmények által önként kifejlének: praedominálni fognak a gyermek nagykorúságában, mely lélektani igazság épen azt bizonyítja, a mit én is vitatok, hogy t. i.: „homo nascitur et fit.“

A jó és rossz szellemről való hit már a teremtés mythosi korszakában uralkodott, a bibliai korszakban folytatta uralmát, és a magyarok ősi vallásában az „Isten és Ármány“ a „jó és rossz“-nak fogalmát fejezte ki.

Mai napság is léteznek azok mindenütt: a teremtésben ép úgy, mint a teremtményben, csak hogy ma már nem mint érző, mozgó szellemek, hanem mint az emberi ész által megfigyelt *természeti különbségek, ellentétek.*

Nincs állat, mely annyi rossz hajlammal születnék; következésképp melynek annyi küzdelme volna önmagával, mint épen az embernek. Ezen küzdelem az, mely őt kiválólag megkülönbözteti az alsóbb fokú, a per eminentiam állatoktól, mely őt arra bátorította, hogy „isten képéhez“ az az a jó szellemhez hasonlítsa magát, noha elég nagy önhittséggel, és vajmi kevés szerénységgel.

Küzdelem létezik az ember szellemi világában; de mennyivel inkább létezik ez az anyagi világban, a hol egyik legdrágább kincsét, „életét“ folyton megtámadva látja.

Az ember, tüzetesebben véve: a férfi, harcosnak születik, mert egész életén át küzdelemre van utalva.

Ezt vették a spártaiak tekintetbe akkor, midőn az idétlenül született gyermekeket vízbe dobálták, — ezt vette tekintetbe maga a természet is akkor, midőn a férfiba erőt, a nőbe a szépség elbűvölő erejét és fortélyt öntött; ezt bizonyítja testalkatásunk és azon tapasztalat, mely az emberiség eddigi történetébe van lerakva!

A küzdelem tehát kétféle lehet: anyagi és szellemi, testi és lelki, öntudatos és öntudatlan, mintegy ösztönszerű.

A természet egyszerű fia, például az indus csak léteért fog küzdeni, mint a féreg, mely az életösztöntől kényszerítve használja természetadta gyenge fegyvereit, míg a művelt ember ezen kívül becsületeért, hazájaért, vallásaért, a szabadságért és sok másért fog

küzdeni a szellem s ha kell az erőszak fegyvereivel. Mert míg az ész az absolut igazságot fel nem találta; míg az igazság fogalma egyes emberek ép úgy, mint népek között csak utopiákon alapszik; míg minden jog és igazság a tiszteltetésnek legalább azon fokára nem emelkedett, a hol jelenleg Európában a „népjog“ áll: addig a szellemi harcok leventéi, a „diplomatak“ tartós békét nem fognak létrehozni, és az erőszakos küzdelmek az az a háboruk kikerülhetlenek lesznek.

Sok tisztázni való van még az emberi társadalomban arra, hogy az „örökös békének“ csak tiszta fogalmára is eljuthassunk!

Hisz alig jutottunk ki azon korszakból, mely az „enyém és tiedet“ megkülönböztetni nem tudta vagy nem akarta; mely a többségnek egyenlő jogát isten és törvény előtt megtagadta.

És ha az *egyenlőségnek* oly tiszta és félre nem érthető tanára is csak évezredek multán juthattunk el: hol lehet akkor még a gondviselésnek az emberiséggel kitüzött czélja, hol lehet még az egy akol és egy pásztor isteni igének megvalósulása?

Messze, igen messze emberi időszámításunk és a jövőben vetett sejtelmeink szerint.

Legyünk hát készen a további küzdelemre, de ne csak szellemi, hanem érzékelhető fegyverekkel is!

Mert míg a műveltség mostani fokán állunk, igen könnyen megtörténhetik, hogy: vagy embertársaink igazságtalan dolgot fognak követelni saját felfogásunk szerint, vagy mi, az ő felfogásuk szerint.

Nevezzük például a viszálykodó embercsoportokat, kiket faj és érdekezonság egybefűz: *népnek* és meglátandjuk, hogy miben állhat ezen különböző vélemény, illetőleg követelés, mely háboru esetet idézhetne elé közöttük.

1. Egy nép nagyon megsaporodott, és egy más-tól földet követel.

2. Egy másik nagyon szaporátlan és nem elegendő azon térre, a melyen élni utalva van; az előbbi esetben kivándorlás, az utóbbiban bevándorlás válik szükségessé; hogy ez erőszakkal eszközöltessék egy kissé furcsán hangzik ugyan, de emlékezzünk csak, hogy oly népek is, melyek ma már a legpolgárosultabbak közé számíttatnak századokon át rabszolgá és nőrablási háborukat folytattak.

3. Valamely nép igen gyöngének érzi magát, hogy békemunkálatait megvédelmezhesse; hasonfaju szomszédnépekhez érzi magát vonzatva, hogy egyesülés által erősülhessen, kivált ha amazok is hasonló tehetlenségben sinlődnének; de amazok ezen egyesülési szándékot nem fogadják el, vagy ha elfogadnák, az talán egy harmadik által nem sziveltetnék, mi újból conflictusokat idézhet elő.

4. Vagy a tényleges hatalom, uralgó politikai párt, alkotmány és törvények nem felelnek meg többé a nép szükségérzetének, és meggyőződven arról, miszerint békés uton a pályát, melyen hivatásánál fogva haladnia kellene, el nem érheti, az erőszak fegyverét ragadja meg, és forradalmat csinál.

Mindezekből s még több ily esetekből látható, miszerint a békecongressusok még soká működhetnek az örök béke megállapítása céljából, és hogy az emberiség fölött még sok század elrepülhet, míg háboru-ok nem fog létezni.

Azon hajlam, mely az emberben, illetőleg a férfiben már a bibliai korszakban mutatkozott, mely az önfentartási vágyban egyrészt, és az uralkodási szenvedélyben másrészt gyökeredzett, az t. i. hogy saját erejét alkalmas fegyverek által mentől magasb fokra emelhesse, az a jelen korban sem tagadta meg magát; és a népeknek most már oly életpusztító fegyverek vannak, minökről a világ még csak egy századdal elébb se álmodott.

Mindaddig mig Schwartz Berthold a puska-port fel nem találta, a férfi személyes bátorsága volt a harci erények non plus ultrája. — Az erős idegzetű, harczedzett magyar nép vágyakozott az ellen szemeközzé tekinteni; — a kelevéz, dárda, vagy buzogánnyal kezében a félvilágot meghódítani fenyegette; — de most, midőn a hátultöltővel kezében egy három láb magas poroszocska a magyar Herkulest 1000 lépésre leteritheti, most a nyers erő nem elegendő a győzelemre, most ezen kívül még ügyesség és mindenkifelett tudomány válik szükségessé.

És a magyar fajban erre is meg vannak a természeti hajlamok, a természeti adományok; Jókaival szólva : a csecsemő bölcsőjében hevernek azok s csak ápolásra, fejlesztésre várnak.

Erre a leghatalmasabb eszköz a jól irányzott népnevelés, és az ép oly nélkülözhetetlen s helyes katonai nevelés és oktatás.

* * *

Senki se higgye azt, hogy a népiskolák és polgári tanodák nem tehetnének véghetetlen sokat népünk harczias hajlamának, ugyszólván katona-jellemének alkalmas és hasznos fejlesztésére. Igen sok jellemvonás van, mit a világ kizárólag katona-erényeknek nevez, és mik néperényekül tekintve és ápolva kiváló hasznot eredményezhetnének egy nemzet polgárosodási törekvéseiben.

Vegyük csak a rend, pontosság szeretetét és az udvariasságot, a becsületszó megtartását, az előljárók tisztelését, az önbecsülést; az igazságszeretetet, a trón iránti rendületlen hűséget, miket a világ még most is par excellence katona-erényeknek tart, de a miknek általánosítására Magyarországon sem a 48 előtti megyék, sem az akkori kiváltságos osztályok, sem pedig a későbbi par force népboldogítók kellő figyelmet nem fordítottak.

Avagy talán valótlant mondanék?

Nem gondolnám; sőt azt merem állítani, hogy falvakon élő népünket, tehát a szorosabb értelemben vett népet, az általános műveltségi fogalmakra, az úgynevezett humanismusra ép úgy mint a katona-erényekre, legalább 1867-ig, majdnem kizárólag a hadsereg tanította.

Igenis a hadsereg! Mert iskolák vajmi gyéren léteztek Magyarországon s a hol léteztek is, a fiatalság nem neveltetett, hanem egyszerűen írásra, olvasásra és a kátéra tanítattott; a kiváltságos osztályok pedig a contribuens plebsét nem méltatták még arra sem, hogy oláhok között az eloláhosodástól, tótok között az eltótosodástól, s így nemzetiségünket az elgyengüléstől megoltalmazták volna.

De az állandó hadseregnek köszönhetjük jó részt, hogy népünk a mostaninál is alantabbi műveltségi fokon nem áll. — Nem mondom, hogy nemzetboldogítási szempontból tette; azt sem mondom, hogy hazafiségfejlesztési tekintetből cselekedte; hanem tette önmagáért, következőleg a trón biztonságaért, mit akkori időben nem a népek szeretetében, hanem a hadsereg hűségében és feláldozásában kerestek. — De ha mindezekért tette is, indirecte mégis inkább volt humanistikus nevelője népünknek, mint a papság, mely a nevelés-ügyet ugyan monopolisálta, de tiszta morál helyett igen gyakran csak bigottságra tanította, kivéve a magyar ajku protestánsokat, kiknél sem bigottság, sem panszlavisztikus izgatás nem verhetett gyökeret.

Az állandó hadsereg intézménye tehát nem volt épen minden tekintetben kártékony hazánkra nézve, ha főként a vele kapcsolatban levő politikai czéloktól és nemzetgazdasági hátrányaitól eltekintünk. Hisz hányszor lehet hallani a szüléktől most is — még pedig a legműveltebb körbeliektől: — majd a kato-

nasághoz adom fiamat, ott majd megtanítják becsületre! Megtanítják bizony, még pedig nemcsak becsületre, hanem rendre, pontosságra és mérsékletre is, mi bármely pályán haladó embernek szerfelett szükséges.

Nézzük csak meg az ujonczok nagyobb részét, midőn az ujoncz-állítási bizottság előtt megjelennek, mily ügyetlen, mily bátortalan, mily nehézkesek; mennyire el vannak satnyulva testileg, lelkileg a terhes mezei munkától, pedig akárhányan természeti szép hajlamokkal birnak, csakhogy azokat sem a szülék, sem pedig rektor, kántor, vagy plebánus uramék nem fejlesztették.

De ha terhes munka között testök valahogy ép-ségben maradt, és az orvos a „tauglich“-ot kimondotta, az illető tiszték is megtekintették és szánakozva az elhanyagolt emberi méltóságon bizalmasan így szólának egymáshoz: „Er wird sich schon ausfressen, und dann hobeln lassen.“

És ezen katonai gyalu ismétlem sokkal inkább segitette elé népünk pallérozódási hajlamát, mint tette azon néhány illetékes közeg, mely arra hivatva volt.

Igaz hogy a modor, melylyel ezen gyalu működött, nem egyezett meg mindig az emberi méltósággal, de az akkori hadkiegészítő toborzások sem igen hoztak finom uracsokat a seregbe, hanem hoztak olyanokat is, kiknek elfogdosására a tekint. vármegye szívesen megfizette a kenderkötelet.

Igen természetes, hogy a polgárosodás illetőleg

műveltség magasabb fokán álló társadalmi rendekre, mint például a nemesség és polgárságra, a katonáskodás nem gyakorolhatott oly szembeötölő változást, mint a leginkább elhanyagolt falusi lakosság földmívelő osztályára.

Azonban csekélyebb mértékben ott is meglátszott hatása, mit leginkább oly család körében lehetett észre venni, hol az egyik fivér a katonaságnál, a többi pedig polgári pályákon haladt; az illem, a módos magaviselet, a graceteljes magatartás, egyszóval mind az mi a miveltebb embert külső formák által sejteti, meg volt az előbbiben, míg az utóbbiakban igen gyakran még akkor is hiányzott, ha a család a főrendűek osztályához tartozott.

És a tisztikar, mely öntudatlanul a népnevelés magasztos czélját segítette elő akkor, midőn e tekintetben Magyarországon majd semmi sem történt; ezen tisztikar sokkal öntudatosabban a szabadság és hazafiságnak volt gyenge ellensége. — Állításom igazolására legyen szabad felemlíteni a Mazzuchelli-ezredbeli tisztikarnak sympathiáját a lengyel nemzet iránt, mely egy felfedezett összeesküvésben nyilvánította magát; ama hirneves tüzér eljárását, ki 48-ban az ágyucső elébe állott, midőn azt a bécsi népre robbantani parancsolták; Messenhauser hősies halálát, ki osztrák hadnagy létére római jellemet tanusított, midőn a vesztőhelyre hurczoltatván, halálát önmaga commandirozta; a m. királyi testőrség magatartását 48-ban, mely nem tudta megállani, hogy a szentesített

törvények védelmére ne siessen; és végül azon 800 osztrák tisztnek önfeláldozó magatartását, kik nélkül a magyar nemzet utolsó szabadságharczában — daczára páratlan lelkesedésének — soha nem győzedelmeskedhetett volna.

Ezek tények, tisztelt olvasóim, melyek ellent mondanak azon állításnak, miszerint az osztrák katonai nevelés nem engedett más érzelemnek helyet a kebelben, mint egyedül annak, mely az esprit de corps szellemével megegyezik, és melyek azt bizonyítják, hogy midőn az embert az igazságszeretetre, a lovagiasságra, a méltányosságra, az önbecsülésre és mások becsülésére tanítják, egyszersmind eszközt szolgáltatnak arra is, hogy az illető a szabadság és hazafiságot könnyen megértheti.

És midőn elmondottam azt, hogy az osztrák hadsereg, illetőleg tisztikar humanistikus irányu népnevelési szerepet játszott öntudatlanul, azt is igazolhatónak vélem, hogy az emlékezetes 1848—49 években a szabadságnak szégyenteljes legyőzetését ő akadályozta meg. Vagy merné-e józan ember állítani, hogy azon dicső csatákat a cs. kir. tisztek nélkül is meg lehetett volna nyerni? Appellálok a józan gondolkodásra!

Hanem felhozok még valamit, mi első pillanatra kétségesnek fog tetszeni talán; de mit elvitatni annyival inkább lehetetlen, mivel a történelem fölötte már ítéletet mondott.

Egy az osztrák tiszti-karhoz tartozott testület magyar gárdának nevezve, feltartóztatta nemzetünket

azon meredélyen, melyen Mária Terézia korszakában nemzetisége nyitott sirja felé haladott. Igenis feltartóztatta, s megmentette nemzetiségünket a végenyészettől!

Az említett korszakban a magyar nyelv, irodalom, különösen a költészet meghalni látszottak; nemzeti nyelvünk csak a nép szájában élt; az úri rend németül vagy francziául beszélt. — Bessenyei a magyar testőr, a tiszta keblü hazafi, ki bámulva olvasta a franczia irodalom szép műveit, nemzetének szánandó elmaradásán keserü érzéssel álmétkodott, és oly nemes frigyét kötött Barcsay Ábrahám és Báróczy testőrtársaival, mely a nemzeti miveltségre és az irodalom fejlesztésére, következőleg elhanyagolt nyelvünk pallérozására a legjótékonyabb hatást gyakorolt. — Ő mondá ki első, hogy nemzetet egyedül saját nyelvén lehet mivelní; ő volt majdnem az első, ki e czélra egy tudós társaság felállítását nyilván sürgette.

De nemcsak az említettek, hanem a Kisfaludyak, és más jeles férfiak is a gárdából kerültek ki, egy katonai intézetből, melynek tagjai nemcsak ragyogó megjelenésökkel emelték az osztrák császári trón fényét, hanem tudományosság és miveltség által is, melyet leginkább saját erejükből fejlesztettek s a bécsiek rokonszenvét és tiszteletét is kivívták. De p. o. egyik igen kitünő költőnk gr. Gvadányi József meg testőr sem volt, hanem testestől lelkestől osztrák sorkatona s mégis nemzetiségünk egyik hatalmas élesztője gyanánt ösmerjük.

És most szabad legyen kérdezniem a tisztelt olvasótól, hogy az osztrák katonai nevelés, mely ily jelenségeket eredményezett, annyira megvetendő-e, hogy azt hazánkban a honvédség és közös hadsereg számára ne honosíthatnók meg, ha a „Ludovicaeumban“ a szabadság és hazafiság istennőinek oltárt emelni szabad leend, és ha czélszerű reformok által a tanítás a jelenkor szellemével és irányával megegyezőleg indíttatnék meg?

* * *

De tartok a félreértésektől, és azért szükségesnek vélem kimondani e helyen, hogy jelen elmélkedésemben a katonai nevelésről Magyarország mostani államjogi helyzetét főgom folytonos szemügygyel tartani; vagy egyszerűen mondva, azt igyekezndem kimutatni, hogy az általános katonakötelezettség elfogadásával és a közös hadsereg eszméjének fentartásával mikép, t. i. a katonai nevelés melyik módozatával lehetne oda vezetni a nemzetet, hogy azon — a nagy világ színe előtt elvállalt — roppant kötelezettségnek régi harci dicsősége szeplőtlen megóvásával meg is felelhessen.

Tehát nem óhajtásainkból akarok deductiókat származtatni, hanem abból a mi *létezik* a lehető legnagyobb hasznot kiaknázni.

Már előbb mondtottam, hogy a népiskolák és polgári tanodák véghetetlen sokat tehetnének népünk

harczias hajlamainak alkalmas és hasznos fejlesztésére; most még hozzá teszem, hogy az említett általános katonakötelezettség szempontjából igen hasznos volna, ha fiatalságunk nem egyedül az egyetemen, hanem a gymnasiumok és real-tanodákon ép úgy, mint az ipar- és kereskedelmi tanodában, nemcsak az általános és polgári szaktudományokban, hanem aránylag a katonaiakban is kellő oktatást nyerne.

Mindenki be fogja látni azt, hogy a nemzet hadköteles része, ha fegyver alá hivatnék, egy nagyszámu tisztikart nem nélkülözhetne. — Ha 100,000 emberre nem többet csak 3000 főtisztet számítunk, ez 400,000 emberre 12,000-et eredményez. — Már most kérdem, hogy mit fog tenni a kormány ezen 12,000 hivatásbeli tiszttel, ha a háboru befejezése után például 200,000 ember szabadságra bocsáttatnék? Felerésze ugyan most is tevékenységre lenne utalva az állandónak maradt hadseregben, de a másik fele egy új háboru eset beálltáig tétlenségre volna kárhozthatva, s az államkincstárnak mégis roppant összegébe kerülne.

Igen, fogja mondani a szives olvasó, de minálunk erről már gondoskodva van a védtörvény által, mely szerint a honvédség háromnegyed része fő- és altisztekkel együtt rendes fizetésben ne részesíttessék, és mégis harczképes állapotban tartassék.

A la bonne heure; ez valami! De még mindig csak lépés a czél felé; e mellett az állandó hadsereg tisztikaráról fentebb előadott állításaim még mindig

érvényben maradnak; érvényben maradnak pedig mindaddig, míg Magyarországon a mostani honvédség háromszor annyira nem emeltetik — és az állandó hadsereg körülbelől háromszor annyival, mint a mostani honvédség létszáma, le nem szállítottatik.

És minthogy Magyarország agresszív politikát soha, hanem igenis defensív-politikát követhet egyedül és mindig, kivéve azon esetet, midőn a megvert támadót határain túl is üldözheti, a honvédségnek mentől tágasabb alapra való fektetése, a védrendszer leghelyesebb alkalmazásának tűnik fel.

Erre egyébiránt a kormányt ha egyéb nem, a zilált pénzvviszonyok fogják kényszeríteni.

Ily következtetéssel szemben, mely az exprofesso katonatisztek létszámának leszállítását, a szabadságolt állományu vagy tiszteletbeli tiszteknek szaporítását foglalja magában, azon kérdés merül fel, hogy ezek kellő katonai neveltetésben mikép részesüljenek, illetőleg fiatalságunk ezen pályára hogyan neveltessek.

A falusi nép fiatalságát a közös hadseregbeni katonáskodás nem fogja honvédtisztekké nevelni; ha egy csekély része derék altisztekké neveltetetik, a közös hadsereg tisztikara megtette e tekintetben kötelességét. — Hogyan kapunk tehát képzett tiszteket a honvédsereg szabadságolt állománya számára?

Talán az egy éves önkényesség institutioja által?

Nem gondolnám, hogy ez elegendő legyen, mert noha azon egyik célnak megfelel ugyan, hogy t. i. a nemzet fiatal intelligentiája tudományos haladását s

életcélja iránti törekvéseit zsidbasztó hoszszadalmas fegyver alatti szolgálattól megkiméltessék; de azért egymagában véve még nem elegendő ama másik cél szempontjából: hogy a honvédség számára egyszerűsmind főtiszti iskola gyanánt szerepeljen. — Igen, ha a fiatal ember ezen helyzetét megelőzőleg már katonai tudományokkal foglalkozott volna, vagy attól való felmentése után azokat nemcsak az egyetemen, hanem szükség esetén a provinciában is czélszerű előadások alapján, — ápolhatná.

De mindaddig, míg az önkénytesen katonáskodó fiatalság tulnyomó részének más tere nem nyílik katonai tudományok elsajátítására, mint az egy évi szolgálat az illető ezredeknél vagy zászlóaljknál, mindaddig katonai nevelés szempontjából csak palliativ eszközül lehet tekinteni az önkénytes katonáskodást.

És mint ilyen sokkal szivesebben üdvözölhető, mint lenne, ha utolsó szó gyanánt mondatott volna ki a magyar katonai nevelésügyre vonatkozólag átalakulásunk jelen korszakában, mely esetben ismétlem, kielégítő eredményre nem számíthatnánk.

De remélhetnénk attól, ha ezen kívül, vagy jobban mondva, e melletta fiatalságnak alkalom adatnék, miszerint ne csak az egyetemen, hanem mindenhol a közép-tanodákon is, katonai tudományokból ismereteket szerezhessen, mire nézve az lenne szükséges, hogy nevezett tanodákon, a humanistikus és polgári szak-tudományokkal, a katonaiak karöltve adassanak elő.

És ez lehetséges!

Lehetséges azért, mert akárhány tudomány van, mely a polgárnak ép oly szükséges, mint a katonának, és azok is, melyek mint tisztán katonaiak szükségesek nem volnának, önkényt sorakoznak valamely polgári testvér-tudományhoz.

Igy például a földleírás igen közel áll a helyszintanhoz; egy nemzet politikai vagy cultur-fejlődési történetével közeli rokonságban áll annak hadi története; az állattan a lóismeretet bőven tárgyalja; az ásványtan a különböző érczeket, a szénét és kőnt ismerteti meg, mik nélkül a fegyvertan meg nem érthető.

A szabad kézrajz mindenhol tanittatik a felsőbb iskolákban; a tanítványok mindennemű csinos dolgokat rajzolnak, például emberföket, állatokat, tájképeket; de miről? mintáról! még pedig nem azért, hogy belölök arczkép-, tájkép- vagy állat-képfestők váljanak, hanem azért, hogy a kézi ügyességben és szemértékben magukat kellően gyakorolják. — No már kérem, hogy ezeket sokkal jobban gyakorolja a tanítvány, ha kimegy a szabad természetbe, megítéli a tárgyak távolságát, megtekinti az utak, folyók, erdőszélek stb. egymáshoz való távviszonyát és irányát, s ezeket lerajzolja, egyszóval „földszin-rajzot“ csinál, azt ugy hiszem kétségbevonni senki sem fogja, — a mint azt sem vonhatja kétségbe, hogy a fegyverforgatás és csapatmozgalmak (Exerziren) a testgyakorlatnak (Gymnastik) édes testvérei.

Jól van! — fogják mondani ellenvéleményeseim, kiknek száma, nem kétlem, nagyon sok, — tehát azt

hiszi Ön, hogy iskolázó fiatalságunk — melynek a nap nagyobb részét így is az általános műveltségre vonatkozó számos tantárgy kellő tanulmányozására kell fordítania — győzni fogja a polgári tudományok mellett a katonaiakat is kellőleg művelni?

Igáz, hogy ez fontos ellenvetés lenne akkor, ha a gyakorlat azt igazolta volna már, de utopiákra mi katonák nem szoktunk sokat adni, míg tények által le nem győzetünk. A nélkül tehát, hogy az illető tanodákon a tanórákat szaporítani vagy a tanítványokat jobban megerőltetni kellene, sőt a tanítás eddigi sikerének csorbitatlan fentartásával igen czélszerűen egyesíteni lehetne a polgárit a katonai neveléssel.

Lássuk csak mikép!

De előbb azt kérdezem, hogy mondhatja-e valamely tudós, s egykori kitünő tanítvány azt, hogy a tanodák bármelyikében is, egy tantárgynak vázlati ismereténél többre vihette, és hogy nem saját szorgalma fejlesztette-e azt a vázlatot oda, hogy elméjében egy csorba nélküli egészet képezzen; következőleg nem volna-e jobb, czélszerűbb, a mostani tanórák kevesbitése és inkább az ugynevezett correpetitív-órák szaporítása?

Azt hiszem, ezt már mások is belátták, nemcsak én.

Ezen levonandó tanórákból tehát hagyjunk meg hetenként hármat a különleges katonai tudományok számára; ez, egy tanévre számítva 120 órát, nyolcz év alatt majdnem 1000 órát teszen ki. — Ezen idő alatt egy szorgalmas tanuló bizonyosan végezhet annyit, mint a mennyit végzett volna, ha a tulni,

olműtívagy kassai tanszázadokban három éven keresztül csakis katonai tudományokkal foglalkozott volna. Márpedig ezek tisztnek nevelik a hadapródot, még pedig derék tisztnek, tisztán katonai szempontból tekintve.

Tegyük még hozzá azt, hogy épen a legfiatalabb kor az, melyben az ember a katona-élet után rajong, mely előtte még akkor is kedves, ha „a pompás nyomoruság“ példázatát vele elhíttetni tudták, és bizonyára merem állítani, hogy az előadott rendszer szerint 6—8 év lefolytával Magyarországnak oly intelligentiája leend, mely az általános műveltségi tudományokon kívül a katonaiakban is annyira jártas leend, hogy háboru esetén bőséges katona-tiszti continenst nyujthat a mozgósítandó harcztömegek vezetésére.

Tudom, hogy jelen tárgyat a mondottakkal ki nem merittem, de azt is tudom, hogy egy elmélkedés szük keretébe a részletezés bele nem illik; csak annyit legyen szabad megjegyeznem még, miszerint sem a nemzetiségi iskolák, sem pedig a tanárok kérdése nem lehetnek gordiusi csomók, s különösen az utóbbi nem, mert hisz a közös hadseregben elég magyar születésű művelt katonatiszt van, kik a tanári pályára szívesen ajánlkoznának, és még a régi honvédtisztek között is találkoznék nem csak egy arra való ember.

És midőn kimutattam azt, hogy a honvédség szabadságolt állománya számára mikép lehetne legcélszerűbben alkalmas főtisztekről gondoskodni, nem feledkezhetem meg arról sem, miszerint annak negyed

része tetteleges szolgálatra van hivatva, hogy közös állandó hadseregünk is van, és hogy ezek a nemzet véderejének fejlesztésére főtényezők gyanánt szerepelnek, hogy itt nemcsak a katonai tudomány, hanem a katonai erényeknek is honolni kell, tükörkép állván a nemzet összes harczképes fiainak színe előtt, hogy mikép kell lenni önekik akkor, ha talán az édes haza lételének védelmére fegyvert ragadni kénytelenítettének. — Itt már minden tisztnek tanárnak kell lenni, itt a dilettantismus nem elegendő, ide hivatásbeli tisztek (Berufsoffiziere) kellene, és erre legyen hivatva a közös katonai intézeteken kívül a Ludovicaeum.

* * *

Tóth Ágoston igen tisztelt barátom a Ludovicaeumot hadi-egyetemmé óhajtja alakíttatni. — Én részemről megvallom, hogy ezt sem czélszerűnek, sem korszerűnek nem tartom. — Czélszerűnek azért nem, mivel a pompás czimnek hogy megfelelhessen, sokkal többet igényelne, mint a mennyit a nemzet finansziális viszonyai megbírnának: — mert hisz mi lenne egy hadi-egyetem könyvtár, természettani gyűjtemények, physikai cabinetek és tüzéri laboratoriumok nélkül, mi lenne egy tökéletesen kifejlett katonai nyelv nélkül; mindezek másutt századok szorgalmát vették igénybe, mit Tóth barátom, ha nem tévedek, igen rövid idő alatt előállithatónak vél.

Korszerűnek pedig azért nem, mert Magyarország nem akarhatja a katonai állam bélyegét homlo-

kára sütni akkor, midőn uj állami életének hajnalán, épen az anyagi téren, az ipar és kereskedelemben kifejttet szorgalma által óhajtáná a világ figyelmét magára vonni.

Magyarország a katonai erényeket tiszteli, nagyra becsüli, de a polgáriakat azoknak fölé helyezi.

Még inkább beleegyezném abba, hogy a Ludovicæumból polytechnicum alakittassék katonai osztályokkal, mint például Párisban a l'école polytechnique. — De ezt sem lehetne egy varázs-ütéssel előállítani, ez is csak fejlesztés és lassu fejlődés útján létesülhetne, például egy fő-real-tanodából.

De polytechnicumot à la parisienne, vagy hadi-egyetemet à la manière du colonel Tóth a jövő nemzedék létesíthet talán, de nekünk jelenkorbelieknek az marad kötelességünk, hogy a lehetségest megtegyük nemzetünk léte biztosítására még akkor is, ha ezen czélnak elérésére kibékített ellenünkkel karöltve lennénk kénytelenek haladni.

És ebben meg vagyok győződve Tóth Ágoston t. barátom is egyetért velem.

A mit én a Ludovicæumtól követelnék, az abban állana, hogy a gyalogság és lovasság számára a magyar ezredekhez ép úgy, mint a honvédség activ részéhez, derék, hazafias, és tudományos tiszteket képezzen.

Ezen czél elérésére a Ludovicæumot katonai főiskolává alakítani tartanám szükségesnek és elegendőnek oly korban, a midőn a bécsi közös intéze-

tekben arra való fiatalainknak a legmagasb katonai művelődést keresni, teljes joguk van.

Volt egy kor, a midőn szép tehetségű fiatalaink közül sokan Heidelbergbe, Gothába, Jenába mentek nyelveket, jogot, a protestánsok theológiát tanulmányozandók, és azért a nemzet geniusa meg nem romlott, sőt nemes eszmékkal gazdagodott.

A tudomány nem kizárólagosan egy nemzeté; a tudomány: cosmopolita — tulajdonosa az emberiség!

És ha a közös intézetek a korszellemmel öszhangzásba hozatnak, ha a megkezdett czélszerű reformokkal a bölcseség határaig elhaladnak, ha mint Tóth Á. mondja nemcsak közösen fizethetjük, hanem közösen is használhatjuk azokat, akkor nincs ok kétkedni a fölött, hogy derék hivatásbeli magyar főtisztekkel bővíben is ne legyünk.

Hogy pedig a mondott intézetek eddig sem voltak a legroszabbak Európában, bizonyítja főleg az, hogy azon 800 cs. kir. tiszt, kik 48-ban a magyar nemzeti sereget vezénylették, akárhányszor megverték a professor urakat, és miért? mert a szellem a bilincsek alul fel volt szabadulva; mert azt, a mit tanultak az értelem világító fáklyája mellett bölcsen alkalmazhatták, a nélkül, hogy a szabályzatok nem pedáns alkalmazása miatt zopfos előljárók részéről büntetéstől, következőleg megaláztatástól kellett volna tartaniok.

Az osztrák tisztikar jó, hivatásáról öntudatos érülettel bir, és hogy csatákat vesztett a hadsereg, annak legkevésbé volt oka e tisztikar.

Az osztrák hadsereg veszteségeinek oka a hiányos vezényleten, s a még hiányosabb belservedzetten kívül főképp abban állott, hogy elégületlen népek fiaiból lévén összeállítva, ezek felhasználtatásuk czélja iránt nem lelkesülhettek.

Az osztrák tiszt bátor, és eszébe se jut, hogy neki csatában megszaladni lehessen; ez azonban nem az a bátorság, mit ad a töröknek a fanatizmus, a lengyelnek és honvédnek a honszerelem, hanem az, melyet ad az erősen kifejlett becsületérzet, és ha igazságosak akarunk lenni, a hazafias érületnek létezését sem tagadhatjuk meg, főképp a lengyel és magyar születésű osztrák tisztekben; bizonyítja ezt újból az 1848-ik év.

Midőn tehát a közös intézeteket a magyar elem által is felhasználhatónak véleményeztem, törekvésem főképp oda irányult, hogy azon aggodalmat eloszlassam, miképp fiatalságunknak nem leend alkalma, magát a magasb és legmagasb katonai tudományokban kiművelnie.

Igaz, hogy ez saját hazánkban nem fog megtörténni egyelőre, mert a Ludovicaeumot, mint már mondtam sem hadi-egyetemmé, sem polytechnicum-má nem lehet átvarázsolni, és ép azért ismételve azon mondó vagyok, hogy a Ludovicaeum alakittassék mentől elébb magasabb rendű katonai nevelő-intézetté, a közös intézetek fiatalságunk által használtassanak fel, és ha ez sem volna elegendő a szellem kitűnő példányainak: nyujtson ezeknek a kormány alkalmat, hogy tudványokat egyrészt a párisi vagy berlini minta-

tanodákon, másrészt czélszerűen felhasznált utazás által kielégíthessék.

Hogy ezzel kormányunk és törvényhozásunk, a létező viszonyokhoz mértén, a katonai, illetőleg katonatiszti nevelésre vonatkozólag, eleget tenne, igénytelen meggyőződés. — És ezt követelni a nemzetnek törvényes joga van.

* * *

Hivatásbeli tisztet kétféleképen lehet nevelni; vagy úgy, hogy a férfi-gyermek már zsenge korában valamely intézetbe adatik, hol az általános tudományokat a katonaiakkal párhuzamban tanítják, vagy úgy, hogy serdült korában jár az ifju oly intézetbe, hol kiválólag katonai tudományok tanítása van napirenden.

Az egyiket *nevelő*-, a másikat *tanintézetnek* nevezik.

Egy rendezett állam sem az egyiket, sem a másikat nem nélkülözheti.

Az előbbit nem, mert eltekintve attól, hogy a legtöbb sikert eddigelé azok mutatták fel, nem csekély ok szól fentartásuk mellett azon körülményben, hogy vannak polgárok, kik akár a hivatalnoki akár a katonai pályákon érdemeket szereztek maguknak, de kik csak abból élve, mit fizeteskép az államtól huznak, nem neveltethetik gyermekeiket állásuk, rangjuk, műveltségükhöz képest.

Az államnak tehát kötelességeihez tartozik ezen gyermekekről gondoskodni, s ha ezt oly formán teszi, hogy humanistikus eljárásának hasznát egykoron ő maga arassa : ehhez való tökéletes jogát s ez eljárás helyességét senki el nem vitathatja.

Az utóbbit sem nélkülözheti, már azért sem, mert az előbbi nem elegendő, különösen most az általános katonakötelezettség korszakában, és ha elegendő volna is, sokak előtt még kérdés : jobban megfélel-e céljának, mint a csak tanintézet.

Ha a katonai növeldékben a nevelés nem csupán a katonai cél tekintené, hanem a fiatalt azon esetre is biztosítaná, ha valamely körülmény által a katonai pályáról lesodortatnék, akkor ezen intézetek ellen senkinek kifogása nem lehetne; nem lehetne pedig azért, mert létesülne az, mit röviden már kifejtteni igyekeztem, t. i. hogy a polgári a katonai neveléssel karöltve haladjon.

De a hadsereg nem maradhat tiszték nélkül addig sem, míg az ily irányban való átalakulások kivihetők lehetnek, — sőt azután sem nélkülözheti nevelőintézetit egészben mindaddig, míg állandóságának szükségessége fen fog forogni.

És egy helyesen szervezett katonai intézetet, csak azért, mert a gyermekek benne laknak és fegyelmi szabályzatai alatt állanak, még nem tartok — ha különben a nevelés a közérdek szempontjából történik — mint némelyek convictusnak, sőt bölcs nevelők kezelése

mellett, a legszebb jellemeknek, a hazafiság és önfeláldozás erényeinek lehet bölcsödéje.

A nevelő-intézetnek megvan azon előnye a tanintézet fölött, hogy abban a fiatal egészen hivatásának a tanulásnak élhet, míg a tanintézetbeli, ha az osztály ajtaját maga után betette, a világ zajától és élvezetől elkábitva, igen gyakran az oly szükséges ismétlési órákat rossz társaságban tölti el; vagy a nemi ösztön kifejlődésével, a testvérenemnek hatása alatt szellemi eltörpülésnek indul. Mert azt mondja a költő: „Nichts wirkt entkräftigender auf die körperliche und geistige Entfaltung des Jünglings, als ein beständiger zum Bedürfniss gewordener Umgang mit Frauen.“

Jól tudom én, hogy a nemi ösztön zaklatásai elég gondot okoznak az elzárt intézetekben a nevelőknek. De hideg víz és testgyakorda sokkal hatásosabb óvszerek az ellen, mint kávéház és orpheum.

Azt azonban szívesen megengedem, miszerint a suhancz évek beálltával hasznosabb a fiatalra nézve, ha egy érettkorú, higgadt észjárású, de nem pedans Mecaenasnak vezetése alatt a tudomány hajlékait csak látogatja, de folyton bennök nem tartózkodik; — mert a férfinak a külvilággal való folytonos érintkezésre kell elkészülve lenni, és ekkor nem szabad, hogy pompa és fény, társadalmi életszabályok vagy épen a műveltkörű társalgás maga a szellemre nyomasztó hatást gyakoroljanak; nem szabad, mert akkor az ember sem nem szerencsés, sem feltalálni magát az

élet számtalan helyzeteiben nem fogja. Igen, de hány szülő van oly anyagi helyzetben, hogy fia mellé mentort állíthasson?

Mindezekszámbavételével a Ludovicaeumra vonatkozólag ismételve azon véleményben vagyok, hogy alakíttassék abból oly katonai nevelő-intézet, hol általános művelődési tudományok és főtisztképző katonai tudományok bentlakó növendékek számára adatnak elő, és a hol az előadásokra bejáró tanítványok is megjelenhetnek.

Czélja ez intézetnek nem lehet más, mint az, mit már fentebb mondtam: mentől több képzett főtiszttel ellátni a magyar sereget.

Ezen czélnek elérésére a Ludovicaeumnak 8 osztályból kellene állania, melyeket egy növendék 8 év alatt futna keresztül, 8—10 éves korában lépven be az első osztályba, legalább elemi-iskolai ismeretekkel.

A tantárgyak felosztása pedig akkép lenne megállapítva, hogy az intézetbeliek az első három évben kizárólag az általános tudományokban és csak a 4-dik évtől kezdve oktattatnának a katonaiakban is.

A mindig magasabb általános tudományok, a mindig magasabb katonai tudományokkal az említett 4-ik évtől kezdve párhuzamban lennének előadandók, vagyis inkább a katonai főczélt tekintve: a legfelsőbb osztályokban az általánosak fogyólag, de csak a terjedelemre, nem pedig a lényegre nézve; a katonaiak pedig növekedőleg mindkét tulajdonságra vonatkozólag.

Ezen intézetben a növendékek házi-egyenruhában járnak, és katonai fegyelmi szabályok alatt állanak. — A testgyakorlat az egész tanfolyamon át kiváló fontosságú dolognak tekintetik, és a fegyverforgatás s hadgyakorlat — mint ennek természetes pendantjai — hozzá csatoltatnak.

Az első három osztályban, hol csak általános művelődési tudományok taníttatnak, a tantárgyak a következők: anyanyelv — mi nem lehet más, mint a magyar; e mellett a német és francia nyelvnek tanítása conversations-órák kapcsában; mathesis: az arithmetikától a köbmértanig; földrajz, hazai történelem, és gyakorlatok a kézi ügyességben, azaz, a szépirásban, szabadjéz és helyszinrajzban. — Ha még ide sorolom a vallás és erkölcs tant, mindezek hetenkénti 24 tanóra felosztva, elég foglalkozást nyújtanak a növendékeknek, kik a szabad időt zsenge koruknál fogva legszükségesebb foglalkozással, a test és nyelvészeti gyakorlatokkal ép úgy, mint a tanultak ismétlésével fogják betölteni.

A 4-dik évtől kezdve, noha a tanárok a humanisztikus tudományokkal tovább haladnak, és a természettant vagy physikát, majd később a vegytant vagy chemiát is bevonják az előadandó tárgyak keretébe, a katonai tudományok tanítását sem mellőzhetik tovább, és megkezdik azt nézetem szerint legcélszerűbben a hadászat (Taktik), fegyvertan (Waffenlehre) és erődítéstannal (Fortifikation). — A taktikával azért, mert ezen tudományyal a hadgyakorlatok szabályzatai

(Exerzierreglements) mintegy megvilágítatnak és a különböző fegyvernemek (Waffengattungen) tulajdonságai mintegy kidomborulnak; a fegyvertannal azért, mert hisz fegyver adatott a fiatalnak kezébe, minek nagyon sok neme van, a miket megismerni szükséges, ha azokat czélszerűen és haszonnal akarja egykoron felhasználni, illetőleg felhasználtatni; az erődítéstannal pedig azért, mivel ez a magasabb mathesisnek ugyszólva gyakorlati alkalmazása és rajzok általi megtestesítője.

Igen természetes, hogy ezen tudományoknak alsó és felső cursusokra való felosztása, elkerülhetlen szükségesség.

Bővebb magyarázatokba bocsátkozni azonban a tudományok czélszerű előadására, illetőleg beosztására vonatkozólag ez „elmélkedés“ jellegével meg nem egyezvén, még csak azt tartom szükségesnek megjegyezni, hogy az említett katonai tantárgyakon kívül, egy főtisztképző-intézetben sem a hadi-történelem és hadi-politika, sem a helyszintan és katonai szervezés tudományának hiányozni nem szabad.

Azért ohajtanám, hogy a Ludovicaeum tanári kara a polgári és katonai rend oly kitünő férfiaiából álljon, — kik egy hadtudományi akademiát vagy társulatot képezvén, mint ilyen nemcsak a hadtudományokban való haladást szakadatlan figyelemmel kísérik, és az illető miniszteriumokat erre figyelmeztessék, hanem magyar katonai irodalom létesítésében is fáradozzanak, mely által anyai nyelvünk oda lenne

fejlesztendő, hogy minden műszaki vagy elvont katonai fogalomnak, hü és találó kifejezése eszközöletnék.

Mig ez azonban létesülhetne, ne legyen kizárva fiatalságunk a legmagasabb fokú katonai neveltetésből sem, hanem legyenek nyitva számára is azon közös intézetek, melyek a mondott igényeket kielégíteni hivatják. — Ide tartozik például a morvaországi tüzérségi akademia Weisskirchenben; a genie-akademia Klosterbruckban, az utász tanszázad Tulnban stb.

A honvédséggel kapcsolatban tüzérség nem létezik ugyan, de ha jól értesülem, ő Felsőge elrendelni méltóztatott, hogy három tüzérezrednél a legénység kiválólag magyarokból álljon. — Hozassanak ezen ezredek az országba, állittassanak azok kebelében tüzérségi tanszázadok, hol az oktatás magyar nyelven történik, és nem sokára létesülhet az, hogy a honvédségnek tüzérségi csapatai is legyenek; a mire való képességét s alkalmasságát a nemzet az 1848—49-iki években fényesen igazolta.

Hogy a Ludovicaeumban aequitatio és egy éves lovassági tanosztály nem hiányozhat, azt mindenki átlátja, ki a magyarnak kiváló sympathiáját azon nemes állat iránt ismeri, melyet lónak nevezünk, s a mely állat a velocipedek fejlődöttebb korában is meg fogja tartani a maga harci jelentőségét. —

Igen szép dolog lenne az is, ha a Ludovicaeum példát mutatna a világnak abban, mikép a kitünő szellemi képességet nem szorítja a szabályszerű tan-

évek keretébe. — Nincs nyomasztóbb helyzet a szellem kitünőségére, mintha egy meghatározott idő alatt kényszerítetik oly tudományokat végezni, miket ő például félannyi idő alatt elsajátíthatna. — Egy ily szellemnek nincsen tápláléka a mostani tanrendszernél, mert neki a közepszerű elmetehetség számára készített tananyag felosztása és időbeosztásával kell karöltve haladnia. — Lángelméje megemészthetné 6 év alatt mindazt, a mit 8 év alatt szabad megemészteni, s ekkép inkább sorvadásra van kárhoytatva, mint fejlődésre hivatva.

A nevelőktől függ tehát felkarolni a kitünő kapacitásokat és magán órákban elősegíteni szellemöknek a magasba vágó törekvését. — A rendszernek pedig nem szabad akadályozni, hogy például 6 év alatt oda jusson valaki, hová más csak 8 év alatt juthat.

Ezek után mondhatom, hogy fővázlataiban így ohajtanám szervezve látni a Ludovicaeumot, mig közös hadseregünk és közös tanintézeteink lesznek, mig hazai nyelvünk oda fejlesztetik, hogy a katonai tudományosság terén az erőszakolt szógyártás fölöslegessé yálik; mig katonai tanárookra tehetünk szert, kik nem németből fordítanak *rosszul*, hanem eredeti magyar könyvek segítségével tanítanak *jól*.

Azért nem akarom mondani, hogy a Ludovicaeum számára a szükséges tanárokat feltalálni nem lehetne, sőt erősen hiszem, hogy vannak magyar ajku tiszték, kik ezen hivatásnak megfelelni képesek lesznek. — Nagy számban azok amugy sem szükségeltetnek, ha

az általános tudományok előadására a tanárok a polgáriak közül lesznek kiválasztva.

Hogy pedig a Ludovicaeum mentől hamarább kamatozzék, az az a magyar ezredekhez és a honvédséghez mielőbb képzett tiszti contingenseket juttasson, óhajtható volna, miszerint annak alsóbb osztályai egész a hatodikig már a felállításkor megnépesíttessenek. — Ez által a felállítástól számitandó három év mulva már 50—60 főtiszt lépne a seregbe évenként, és pótolná azt a hiányt, mi jelenleg képzett magyar tisztekben mutatkozik. — Az 5 alsóbb osztálynak megnépesítése pedig eszközendő lenne részben az alapítványosokból, részben a középtanodákbeli oly fiatalokból, kik a katonai pályára kedvet és hajlamot éreznek, részben a közös alsóbbrendű intézetek magyar ajku tanítványaiból, és végül oly gyermekekből, kik az elemi tanodát jó sikerrel végezték.

Ekkép az ige mentől hamarább testté válhatnék; a nemzetnek egyik forró óhajta teljesülhetne, és meg volna az alap, melyre tovább építve még az is elérhető lenne, mit Tóth Ágoston igen tisztelt barátom oly ragyogó színekben szemünk elébe állított.

Ezzel a t. olvasó előtt feltártam a Ludovicaeum miképeni szervezésére vonatkozó igénytelen nézeteimet, miknek közlésére azért éreztem magamat feljogosítva, mivel katonai intézetnek levén neveltje, az ezen intézetben szerzett tudományosságnak köszönhettem, hogy 19 éves koromban már főtiszt, 23 éves koromban pedig honvéd-utász alezredes voltam, feljo-

gositva éreztem továbbá magam azért, mert 7 évi rab-
 ágom alatt hazánk elhanyagolt nevelés-ügye fölött
 gyakran gondolkodtam, és 10 évi magán-nevelői
 pályámon bebizonyítottam azt, miszerint az olműtzi
 cadétháznak 3 évi tanfolyam elegendő alapot nyújtott
 arra is, hogy a debreczeni reform. collegium gymna-
 sialis osztályain tanítványomat jó sikerrel átve-
 zessem.

Lehet, hogy a siker, melyet katonai és polgári
 pályámon mint oktató, illetőleg nevelő arattam,
 okozza részben azt, hogy a közös katonai tanintéze-
 tektől nem nagyon idegenkedem; lehet, hogy azon
 gondolat is okozza, hogy két testvérbátyám hasonlóan
 katonai intézetekben neveltetvén, a „talpra magyar hí
 a haza“ 48-iki harci riadót velem együtt könnyen
 megértették, úgy hogy a szabadságharcz végével az
 őszbe borult fogarasi várparancsnok Kiss Sámuel
 három fiával együtt az osztrák birodalom négy külön-
 böző várában rótta le — számos évekre elítélve —
 hazaszeretete legterhesebb adóját!

De azért ember vagyok és tévedhetek; szívesen
 meghallgatom az ellenvéleményt, de csak azért, mert
 honvéd voltam, nem fogom visszautasítani volt ellen-
 ségünk kezét, ha az elfogadás által szeretett hazám
 ügyét bár egy hajszálnyival elősegíthetem.

Ezen kis eltérés után, mely azonban nem idegen-
 zerü a felvett tárgyhoz viszonyítva, legyen szabad
 elmélkedésem keretébe még két eszmét belevonnom,
 melyek hasonlóan analogue természetűek az eddi-

giekkel, értem a katonai jellem képzését, és a nemzeti dicső multnak hatását a fiatal kebelre.

* * *

Meghalni hősiezen a legnagyobb dicsőség, mely után a katonának sóvárogni kell!

Látom a mosolyt fiatalságunk talán igen is jelentékeny részének ajkain, mert ilyesmit állítani a materialismus jelen korszakában, a midőn az emberi ész a világot egy paradicsommá átalakítani igéri, — ha talán épen badarságnak nem tekintetnék is, de modernszerü dolognak bizonyára nem.

Hanem ne nagyon mosolyogjanak nyalka dandy és superbölcs jurista barátom uraimék, mert jól tudom, hogy mindenkinek mint hős meghalni nem lehet, mert erre az alkalom nem mindig adja elő magát; s csak arra kérem hogy *állják meg* úgy a sarat a válság órájában, mint *megállották* a 48-iki honvédek, és nevesenek inkább akkor gúnyosan, ha a modern philosophiának bölceseit imigy hallják okoskodni : szégyen a futás, de hasznos!

Nemzeti lételünkért megküzdeni még egyszer : a sejtelemnél alighanem bizonyosabb ; készüljenek ezen ünnepélyes momentumra ; tanulják szeretni a hazát, királyt és nemzetet, tanulják nagyobbra becsülni ezeket, mint saját életüket, és azon meggyőződés fog gyökeret verni kebleikben, hogy meghalni ily kincsek fenmaradásaért mily szép, mily nemes gondolat!

Tudom én hogy a bátorság, a halálmegvetés nem születik az emberrel mindig; az erős vagy gyenge idegzet végzetetlen befolyással vannak a bátorság különböző fokozataira; szerencsés az, kinek nem szükséges sem a becsületérzést, sem valami magas eszmét előrántani nemes keblének tárházából, hogy szembe nézhessen a veszedelemmel, hanem mint XII. Károly svéd király magában a veszedelemben találja gyönyörűségét, a golyózapor süvöltését legkedvesebb zenéjének ismervén.

A gyenge idegzetű embernek műveltség és nemes eszmék nélkülözhetlen kellékei, hogy a csaták zajában mentő nyilások után ne leskelődjék. — IV. Henrik a navarrai király egy vár ostrománál összerezzenvén így kiáltott fel: *maudite nature! pourtant je te forceraï, és megsarkantyuzva paripáját neki ugratott a csata legviharosb színhelyének.*

Mentől magasabban áll az egyén a katonai hierarchiában, annál szükségesebbé válik, hogy mentől nagyobb higgadtsággal egyesülten a bátorság és elszántság embere legyen, és miért? mert ő ottan kilátszik, mint jegenyefa a füzesből, mert ő ott bátorító példa gyanánt áll, kinek gyengeséget, maga iránti kiméletet mutatni nem szabad.

Mit érne minden tudományosság a tisztnben, ha ő azt hivatásának legkomolyabb perczeiben életfentartására czélzott gondok miatt alkalmazni képes nem volna! Azért a nevelésnek egyik főgondja legyen az:

hogy a katonai jellem legnemesebb árnyalatát „a bátorságot“ a fiatal kebelben nevelje, s a hol az egészen hiányoznék, okszerű elbánással előteremtse.

Az emberek sok mindenért meg tudtak halni már: vallás, becsület, szerelemért, szabadság és hazáért, és miért? mert mindezek az emberiség ideális imádoztjai valának; a materialismus a kőjérzelmeket fejleszti, az érzékeket csábitja, önzővé tesz, és oltárt épít az emberi kebelben Bacchus és Venusszámára! És ezek oly istenek, kikért élni igen, de meghalni nem akarunk.

Ne zárjuk ki tehát az okszerű idealismust a nevelés köréből; mutassunk kincseket a fiatal nemzedéknek, melyeket tanuljon nagyobbra becsülni, mint az életet.

Azonban nekünk katonáknak, ábrándozóknak lenni nem szabad, nekünk szoktatni kell magunkat ahoz, hogy jól megkülönböztessük a valót a valótlan-tól, a lehetségest a lehetlentől; emberi természetünk olyan, hogy minden nemes tettért bizonyos jutalmat vár; vagy ha éppen nem is vár, azt talál s mégis jutalmazva van. Az, ki egy fuldoklót, saját élte kockáztatásával kiragad a hullámok örvényéből, megkapta jutalmát azon kőjérzetben, melyet nemes cselekménye keblében előidézett. — Jutalmat kíván a honvéd is, midőn hazája nagyságáért, boldogságaért, függetlenségeért sikra száll; jutalmat, melyet ha nemis ő aratna, aratnák azok, kiket vagy miket életében leginkább szeretni tanult: családja, községe, megyéje,

hazája. — De hogy magát felbátorithassa egész az önfeláldozásig, meg kell értenie azon előnyt, mely hazájának fenmaradása által legközelebbi szeretettjeire háramlik, azon előnyt oly nagynak kell tartania, melyért meghalni érdemes leend; és ez csak úgy lesz elérhető, ha kellő neveltetésben részesülend.

Egy nemzet összes szellemi és anyagi kincsei, idővel halmozódtak össze, idővel lettek egy történelmi ténynyé. — Ki akarná ezeket megvédeni, ha létezéséről tudomása, becséről képzelete nem volna.

A mely intézetben a nemzet hadi-, politikai- és cultur-fejldési története tanittatik, ott a hadsereg számára, lehetetlen hogy derék katonák ne képződjenek.

A mely nemzetnek történelmi multja van, annak dicsősége is van, mert a történelmi mult már magában véve „dicsőség“; a magyar népnek harci dicsősége páratlan, politikai multja tisztességes, de gloriájának legfényesebb sugárai az 1848—49. évekből fognak tündökölni a legkésőbbi századokon át. — Boldog nemzet, mely a multnak panorámájához vezetheti fiatalságát, mely mult elég dicső, hogy látására a márványkebel is lelkesülhessen. Ne mutassunk mi magunk azon egyes árnyfoltokra, melyek a nagyszerű fényben imitt-amott sötétlenek; bizzuk azok felfedezését számos ellenségeinkre; a honvéd név mentől távolabb esik eredetétől, annál nagyobb varázsszáll fog hatni az élő nemzedékre, mert a honvéd hazafit jelent,

kit egy ókori görög respublikának szabad polgáraihoz hasonlithatunk, de sohasem egy zsoldoshoz, ki a perzsa király szolgálatában állt.

A nemzet most is jobban becsüli ezt a nevet, mint bármely más dicsőségéhez kötött nevet; használjuk fel ezt nemzeti létünk biztosítására; legyünk igazságosak azon bajnokok iránt, kiket hontalanság vagy kínos rabság, nélkülözés, gúny és megvetés a kétségbeesés örvényébe sodort, hogy egyéni dicső multjokat ott talán örökre eltemessék; gondoljuk meg, hogy az indiai pária nincsen annyira üldözve és elnyomatva, mint volt a honvéd a világosi catastropha után.

A jelenkor mostohául bánt a nagy honvéd névvel; nem fogta fel kellően annak nagyszerű jelentőségét, melyet kizárólag bir és biztosított magának örök időkre.

A nemzet erkölcsi érzülete sértve találja magát, hogy azoknak, kiknek a vész idején önkényt pazar ígéreteket tett, most még szellemi elismerést sem nyujthatott; a fiatalság bámulva kérdi az öregektől, hogy hát a honszeretet a világon mindig így volt-e jutalmazva? — Igen fiatal barátim, ez majd mindig így volt, de a miért az ember szenvedett és nélkülözött, még kedvesebbé válik az!

A hálátlanság oka nem a nemzetben, hanem a viszonyok kényes voltában, és talán a nemzeti képviselőnek igen engedékeny vezérpolitikájában keresendő.

A honvéd névvel nagyszerű dolgokat fog a nemzet művelhetni; tartsuk becsülésben; tekintsük mint egy hatalmas tényezőt a nevelésben, a hazafi- és katona-jellem képezésére.

Az utóbb elmondottakkal főképp azt akartam igazolni, hogy a hazafias katona-jellem képezésére páratlan jószágú materialénk van, és hogy annak egyik kiváló árnyalata : a vitézség.

De a katona egyedül csak ezen tulajdonsággal, a szó nemes értelmében, tökéletes egyéniség még nem lenne.

Erősen kifejlett, magasztos hivatásra alapított nemes önérzet, pontosság az engedelmisségben, a fegyelmi rendszer tiszteletben tartása, a parancsszónak szentsége meg-meg annyi árnyalatai a katonai jellemnek, melynek a polgárilag művelt ember is bizonyos tekintetben hódolhat, de miknek tökéletes felfogása, és hűséges teljesítése csak egy katonailag nevelt embertől telhetik ki.

A ki pedig azt hiszi, hogy magával az időnkénti oktatás, vagy az önkénytesek institutiójával a nemzet harczképességét fentartani és növelni lehetséges, az nem ismeri az európai hadseregek szervezetét, magas műveltségét és páratlan harczképességét, az nem képzei, hogy minő vetélytársakkal lehet nemzetünknek dolga, akár egymás mellett, akár egymás ellen.

S mert a jövő válságainak titkaiba senki sem láthat be, mert senki nem tudhatja, ha nemzetünk

békés munkásság közepette megmaradhat-e csak egy évig is; s mert végre az európai harczkész államok mellett mi sem nézhetjük összedugott kézzel, tétlenül a jövőt : ezért én a czélnak megfelelő katonai nevelő-és tan-intézetek fenmaradását és hazánkban ujaknak minél előbbi létesítését lelkem tiszta vágyával és hazaszeretetem melegével óhajtom!

Z Á R S Z Ó.

A katonai nevelésre vonatkozó igénytelen nézeteim közlésében a legtisztább szándék vezénylett.

Ezerszer boldognak mondanám magamat, ha csak egyetlenegy hasznos eszmével gazdagítottam volna, a „Ludovicaeum“ felállítása, illetőleg a magyar katonai nevelés ügye körüli hazafiságos törekvéseket.

De mindazon hőkeblű hazafiak, kik a magyar nemzet nevelési ügyét szívökön hordják, hasztalan fáradoznának nemes céljuk elérésében, ha a politikai iránytű, mely most a biztos kikötő felé hajlik, erőszakos viharok által más irányba fordíttatnék.

Mert a nevelés egyik tényezője ugyan a nemzeti boldogságnak és jólétnek, de a másik ép oly szükséges tényezője kétségen kívül egy helyes nemzeti politikának követésében áll.

A katonától azonban azt követelik, hogy ne politizáljon, és ezt helyesen cselekszik, mert a korteszerep állásával, sem egyenruhájával meg nem egyeztethető.

Azonban bizonyos urak ama régi jó időkből azt is ohajtanák, hogy politikai meggyőződés nélküli gép legyen. — Ám követeljük attól, ki egy önúr vagy zsarnok szolgálatában áll, de ne kívánják olyantól, ki az alkotmányos királyon kívül egy egész nemzetnek hűséget fogadott, és ki mint szabad honpolgár a választási urnától sem lehet eltiltva, midőn a népképviselőt megválasztani, következőleg politikai hitvallást tenni hivatva lesz.

A honvéd hivatásánál fogva nem lehet más, mint ellensége minden kül-ellennek és ostora mindazoknak, kik a törvényes állapotot erőszakkal felforgatni akarnák.

De mint honpolgár véleményének szabad nyilvánítását joggal követelheti, mihelyt arra magát az alkotmányos élet formái vagy más elég fontos viszonyok és körülmények által késztetve érezné.

Ennélfogva én is szabadságot veszek magamnak — tekintettel a divatozó különböző nézetek tömkelegére — e maradandóbb helyen azon szilárd hitemet nyilvánítani, miszerint a honvédnév dicsősége a törvényesség eszméjétől elválasztható soha nem lehet, és hogy az emlékezetes 1848—49-dik években is csak addig birtuk a szabad népek rokonszenvét, míg zászlóinkon nem a megtorlás, hanem egyedül a jogvédelem lelkesítő ígéje ragyogott.

A nemzet jövője Isten után saját kezébe van letéve. Az utóbbi századok rideg multját, mely tátongó meredélyek által látszott a szebb jövőtől elválasztani

bennünket, a nemzet bölcsei ezzel szerencsésen egybe hidalták; — a nemzet hangyaszorgalommal munkálkodik nemcsak az anyagi, hanem a szellemi téren is; Árpád szép hangzatú nyelve napról napra terjed, napról napra új hivekkel szaporítja a nemzet létszámát és a nemzeti téves nagyravágyás ez idő szerint szunnyadoz.

Ne ébresszük fel álmából e nagyravágyást! ne mutassunk ábrándképeket a nemzetnek, melyek munkásságában csak megzavarhatnák; nekünk erősbülésre van szükségünk, ha mostani helyzetünknel jobbat, állapotainknál szebbet akarunk; erősbülésre, nem csak számunk csekélységénél, hanem a szomszédos viszonyoknál, földrajzi fekvésünknel, és rokonfaj nélküli állásunknál fogva is.

Működünk tehát ezen oly szükséges erősbödére; — a nevelés által lelkileg, a béke áldásaival testileg erősbíthetjük a nemzetet.

És ha e nemes küzdelemben kül- vagy bel-elleneségtől háborgattatnánk, akkor a honvéd meg fogja mutatni, hogy a nemzet hálájára és a világ becsülésére újból érdemessé vált.

Dr. BALLAGI GÉZA

